

Fülöp Géza, Kovács Máté utódja és tanítványa

SEBESTYÉN György

Bevezetés

Nem könnyű újat találni különösen *Kovács Máté* (1906–1972), de *Fülöp Géza* (1928–1998) életművét illetően sem. Számos közlemény foglalkozik munkásságukkal, az utóbbi évek során elsősorban *Tóth Gyula* és *Bényei Miklós* publikáltak nagyon jelentős és alapvetően új eredményeket ebben a témában. A Kovács Máté Alapítvány és az ELTE BTK Könyvtartudományi Tanszék is sokat tett és tesz a két nagy tanszékvezető életművének ápolásáért. Nekem négy publikációm foglalkozik Kovács Mátéval és öt Fülöp Gézával. A jelen tanulmány témája szempontjából éppen az a jó, ha minél több publikáció eredményére támaszkodhatunk, hiszen minél több eredmény áll rendelkezésre, annál alaposabban lehet összehasonlítani e két kiváló egyetemi tanár pályáját. Ha a kettőjük munkássága közötti összefüggéseket vizsgáljuk, akkor

nemcsak elkerülhetetlen, de elengedhetetlen is a hivatkozás számos korábbi kutatási eredményre, hiszen éppen ezek teszik lehetővé, hogy érdemi következtetéseket tudjunk levonni. Hangsúlyozni szeretném azonban, hogy nem pusztán hivatkozások sorozata következik, hanem ezek alapján igyekszünk minél több analógiát, kapcsolatot, valamint ok-okozati összefüggést kimutatni Kovács Máté és Fülöp Géza életműve között. Mielőtt ennek nekifognánk, fontos összefoglalni néhány olyan alapvető tény, amelyek témánkat döntően meghatározzák. Kovács Máté tizenhat, Fülöp Géza ennek pont a fele, azaz nyolc évig volt tanszékvezető. Habár sok szóbeszédet lehetett hallani arról, hogy Kovács Máté egyértelműen Fülöp Gézát szemelte ki utódjának, de ez az utódlás 14 évvel Kovács Máté halála után, 1986-ban kezdődött el. Mindkettőjük működése hazánk nagy történelmi eseményeihez kapcsolódik. Kovács Máté

1956 szeptemberében kezdte el tanszékvezetői működését. Fülöp Géza alig három évet töltött ugyanebben a székben, amikor kezdetét vette a rendszerváltozás. A történelmi viharok és sorsfordulók abszolút mértékben befolyásolták az ELTE BTK működését, és a tanszék ennek szerves részeként működött. Ez azt jelenti tehát, hogy mindkét tanszékvezető alatt megvolt a tanszék saját „rendszerváltozása” vagy akár forradalma is. Ezek a változások akár Kovács Mátét, akár Fülöp Gézát vesszük, olyan horderejűek voltak, hogy mellettük – nézetem szerint – ha nem is törpül el, de mindenképpen szerényebb dimenziójúnak tűnik a tanszék minden egyéb 21. század előtti története.

A történelmi idők kényszerekkel, parancsokkal, de ugyanakkor lehetőséggel is bírnak, amelyek meghatározzák az aktuális szereplők mozgásterét. Ebben az összefüggésben Kovács Mátét reformernek, Fülöp Gézát pedig forradalmárnak nevezném, még akkor is, ha lehet ebben némi sarkítás vagy akár túlzás is. Az viszont teljesen biztos, hogy mindkettőjüknek olyan helyzetekkel kellett megbirkózniuk, amelyekben a tanszék pusztá léte is veszélybe került, és ezt a végzetes veszélyt nemcsak elhárították, de mind hazai, mind nemzetközi mércével mérve is kimagasló pozíciót vívtak ki a reájuk bízott intézménynek. Ezzel kapcsolatban idéznem kell Tóth Gyulát: *„Könyvtárpolitikusként Kovács Máté korai válságmenedzsernek is tekinthető. Ezt tette a debreceni egyetemi, majd a budapesti akadémiai könyvtárban, sőt hasonlót végzett az ELTE Könyvtártudományi Tanszékén. S vajon hány-szor tette ezt az OKDT elnökeként, különböző társadalmi tisztségeiben?! Kovács Máté minden tudatos tevékenységét realizmus jellemezte.”*¹

A sikeres válságmenedzselést tehát Fülöp Gézának Kovács Mátétől kellett elsajátítania, és ez tette képessé, hogy a tanszék informatikai infrastruktúráját, amely 1991-ben ugyanannyi számítógéppel rendelkezett, mint alapításának évében, 1948-ban, csekély két év alatt 40 PC-t, szervereket és komplett hálózatot magában foglaló infrastruktúrára tudta felfejleszteni – anélkül, hogy erre egyetlen forintot is kapott volna a magyar állami költségvetéstől.

Most vegyük sorra, milyen fő területeken és vonatkozásokban tekinthetjük Fülöp Gézát Kovács Máté tanítványának és utódjának.

Tantervi reform – tantervi forradalom

Ennek a témának a kapcsán mindenképpen fel kell hívnom arra a figyelmet, hogy mind Kovács Máténak, mind pedig Fülöp Gézának a kinevezésüket követően egyformán öt évre volt szükségük ahhoz, hogy könyvtárosképzési reformjukat, illetve forradalmukat ki tudják bontakoztatni. Persze még e téren is voltak különbségek, legfőképpen az, hogy míg Kovács Máté az 1956-os forradalom után öt évvel lépett a színre reformjával, addig Fülöp Géza 1986-ban történt kinevezése éppen öt évvel azelőtt történt, hogy a rendszerváltás kibontakozásával 1991-ben kezdetét vette a TEMPUS JEP-0297 program.

Ezzel a TEMPUS programmal kezdeném a részletek ismertetését, mivel nézetem szerint az összefüggések jobban átláthatóvá válnak, ha visszafelé haladunk az időben.

Amikor tehát Fülöp Géza oktatási-nevelési forradalma kezdetét vette, egyedülállóan bonyolult és komplex helyzettel kellett szembenézni.

A magyarországi rendszerváltás ugyanis egyszerűen ment végbe a könyvtárügy egyetemes, világméretű paradigmaváltásával, vagyis az internet, az integrált rendszerek és a többi IT-technológia alapú eszközrendszer bevezetésével.

Ez a két fő történelmi folyamat rendkívül fontos és ugyancsak bonyolult al folyamatokra oszlott, amelyek részben felerősítették egymást, de ugyanakkor nem egy esetben egymás ellen is hatottak. Gondoljunk pl. arra, hogy a kilencvenes évek első felében könyvtáraink milyen váratlan és sokszor leküzdhetetlennek, szinte megsemmisítőnek látszó költségvetési megszorításokkal szembesültek, miközben a kor szava megkérdőjelezhetetlenül azt diktálta, hogy kezdjék el helyi internet hálózatuk kiépítését, számítógépek tucatjait szerezzék be, és nem utolsósorban vállalják fel az integrált rendszer bevezetésének és fenntartásának költségeit is.

A felsőoktatásban – különösen a könyvtárszakok esetében – jóval kedvezőbben és remény-

teljesebben alakult a helyzet. Az EU nagyra értékelte az egyetemi könyvtárak szerepét és fejlesztését, aminek egyik hozadéka éppen a könyvtárosképzés általuk történő intenzív támogatása volt. Ez tanszékünk számára az 1991–1993 között megvalósuló TEMPUS JEP-0297 program keretében konkretizálódott. Harminc évvel Kovács Máté korszakalkotó tantervi reformja után Fülöp Géza irányításával kezdetét vehette egy második hasonló jelentőségű folyamat, amelyet nem reformnak, hanem inkább forradalomnak neveznék.

A TEMPUS JEP-0297 program szinte határtalan lehetőség, de egyben óriási kihívás is volt Fülöp Géza számára. Ő minden tekintetben a legbriliánsabb módon élt ezzel a kivételes történelmi lehetőséggel. Én magam, mint a TEMPUS keretében lezajlott tantervi forradalom szerény résztvevője, valamint az erről készült dokumentumokban évek óta búvárkodó kutató, és nem utolsósorban, mint Fülöp Géza utódja 1998 és 2013 között, teljes bizonyossággal állíthatom, hogy az ő nagyszerű eredményei mind méretükben, mind jelentőségükben teljesen megfelelnek Kovács Máté tantervi reformja kritériumainak, amelyek mint láttuk, három évtizeddel korábban fogalmazódtak meg.

Meggyőződésem, hogy ismét rá kell mutatni e kritériumok lényegére. Tanszékvezetői kinevezése után Kovács Máté professzor szembesült azzal, hogy a korabeli hazai könyvtártudomány önállósága meglehetősen korlátozott volt. A tananyag jelentős része – mai értelemben véve – nem igazán könyvtártudományi tantárgyakból és ismeretekből állt, mert egy olyan koncepció keretében jöttek létre, mely szerint a könyvtártudomány egyrészt a történettudomány egyik segédtudománya, másrészt lényegében az irodalomtudomány egyik meglehetősen szerény tudományszakja. Világosan látható, hogy nemcsak tartalmi, hanem szemléleti problémáról volt szó, amelyet rendkívüli mértékben felerősítettek az MTA kereteiben uralkodó hasonló nézetek is. (Az ilyen nézetek az MTA esetében még a nyolcvanas években is nehezen leküzdhető akadályként jelentkeztek a könyvtárosok akadémiai keretek között történő tudományos minősítésé-

ben. Sőt, ma sem található meg a könyvtár- és információtudomány az akadémiai tudományok jegyzékében.)

Nagy elszántságra, és kijelenthetjük: nagy bátorságra és óriási energiára volt szükség ahhoz, hogy bárki is ellene menjen az 1960-as években ennek az állapotnak. Kovács Máté ellene ment, és minden tekintetben győzött. Melyek voltak ennek a győzelemnek a legfontosabb eredményei?

Nos, ezeket az eredményeket régebbi kutatásaim eredményeképpen már részletesen ismertettem,² jelen keretek között csak azokra a legfontosabb részletekre szeretnék utalni, amelyek megvilágítják Kovács Máté és Fülöp Géza munkásságának közös vonásait.

Kovács Máté reformjának eredményei 1961-ben váltak mindenki számára világossá és kézzelfoghatóvá. Ő maga is egyértelművé tette, hogy az alapítástól a kinevezéséig (1949–1956) tartó korszak az útkeresés, a kísérletezés korszaka volt, és mint ilyen végleg lezárult. Az ezt követő öt évben sikerült egy olyan modellt kidolgoznia és bevezetnie, amely alapvetően az ötéves és két szakos képzést foglalta magában.³ Nagyon fontos eredmény volt az is, hogy a szakpárosítást a bölcsészkarról sikerült kiterjeszteni a természettudományi kar szakjaira is. A bölcsész szakpárosításoknál igyekeztek az élő idegen nyelv szakok arányát minél nagyobbra növelni az akkor domináns magyar és történelem szakokkal szemben.⁴

Ezeknek a törekvéseknek a horderejét mindig is elismerte a magyar könyvtáros szakma, ám az utóbbi öt év során – elsősorban Bényei Miklós és Tóth Gyula tollából – megjelent tanulmányoknak köszönhetően ez az elismerés még nagymértékben tovább fokozódott. Tóth Gyula például, amikor egy jelentős hiányosságot pótolva rámutat, hogy „*Sebestyén könyvéből hiányoznak a sikertelen próbálkozások, kudarok, gondok. (Pl. 1967-ben C, 1968-ban – a könyvtárügy sikerei csúcsán – B szakká fokozták le az ELTE könyvtárszakát.*”⁵ –, akkor eszünkbe jut, hogy milyen hatalmas ellenállással kellett Kovács Máténak megbirkóznia. És ahogyan ez Tóth Gyula e témában írt újabb tanulmányából is kitűnik,⁶

a Kovács Máté reformjaival szembeni ellenállás tulajdonképpen állandó jelleggel érvényesült, és ahogy az évek teltek-múltak, különböző formákat öltve, más és más érveléseket latba vetve próbálták a felsőfokú könyvtárosképzést és a könyvtártudományi kutatást szűkebb keretek közé kényszeríteni.

Kovács Máté fentebb ismertetett eredményei tehát már önmagukban véve is óriási előrelépést jelentettek, ám még nem foglalkoztunk konkrétan magának a tantervnek a reformjával. Mint fentebb ezt már világossá tettük, Kovács Máté véget akart vetni a könyvtártudomány más tudományokhoz fűződő, vélt vagy valós segédtudományi és alárendeltségi viszonyának, amit a vezető szerepet játszó történeti tárgyak csökkentésével ért el. Ezek aránya az összes óra számát száz százaléknak véve 14 százalékkal csökkent, viszont az elméleti tárgyak aránya egy százalékkal nőtt. A gyakorlatok arányát így öt százalékkal sikerült megnövelnie.⁷

1961-ben, Kovács Máté reformjának keretében tehát 14 százalékkal csökkent a történeti tárgyak aránya, amelyhez 1991-ben Fülöp Géza még hozzátette a maga 40 százalékos csökkentését! (Ezért is nevezem az ő tevékenységét forradalminak.) Fülöp Géza – a történeti tárgyak egyik legkiemelkedőbb képviselője – képes volt a történeti tárgyak legdrasztikusabb csökkentésére, mert a könyvtárosképzést a maga egészében és a maga fejlődési folyamatában tudta felfogni. Világosan látta, hogy bármennyire is kedvesek, népszerűek és fontosak a hazai művelődéstörténet könyvtártudományi vonatkozásai, elérkezett az a pillanat, amikor a globalizmus, az információs társadalom, az információmenedzsment és az IT-alkalmazások létfontosságú meghatározójává váltak mind a nemzetközi, mind a hazai könyvtárügynek – ezeket az új feltételeket vagy elfogadjuk, és alkalmazkodunk hozzájuk, vagy vége mindennek. Természetesen nem ez az utóbbi forgatókönyv valósult meg, hanem a másik, vagyis az informatikai és menedzsment tárgyak megfelelő arányú bevezetése – kitűnő német és holland partnereink segítségével.⁸ Fülöp Géza nagyszerű oktatásfejlesztő missziója kapcsán kénytelen vagyok azt idézni, amit erről több

mint egy évtizede egyszer már leírtam: „*Ő, a Gutenberg-galaxis paradigmájában nevelkedett könyv- és könyvtártörténészként, túl a hatvanon, a rá jellemző fiatalos energiával és nyitottsággal oldotta meg a tanszéknek az információs társadalomhoz és a globális elektronizációhoz való felzárkóztatását.*”⁹

És ezzel még nincs vége a témának, vagyis annak, hogy Fülöp Géza, aki alapvetően könyv- és könyvtörténész volt, milyen sikeresen adoptálta az informatikát és a menedzsmentet a tantervünkbe. Nos, ez is Kovács Máté öröksége! Mindezt Bényei Miklós legújabb tudományos eredményeiből tudhattuk meg, amelyre úgy derült fény, hogy felkutatta és közzétette Kovács Máténak az 1972. évi IFLA kongresszusra szánt, és sokáig elveszettnek hitt előadását.¹⁰ Az előadást és a kapcsolódó dokumentumokat áttanulmányozva Bényei a következő felfedezést teszi: „*Egyebek között már ekkor, négy évtizeddel ezelőtt érzékelte, hogy milyen fontos lesz a jövőben a számítástechnikai ismeretek oktatása.*”¹¹ Bényei felfedezését nyugodtan nevezhetjük korszakalkotónak, hiszen nemcsak Kovács Máté életművének egyik eddig hiányzó, és alapvető fontossággal bíró komponensét helyezi el a köztudatban, de teljes mértékben más megvilágításba állítja Kovács Máté és Fülöp Géza kapcsolatát is.

Kovács Máté nem hiába szemelte ki Fülöp Gézát utódjának: olyan mértékű és olyan kiváló minőségű fejlesztésre, mint a professzor 1961. évi könyvtárosképzési reformja, csak 30 év múlva, Fülöp Géza tanszékvezetése alatt került sor. Ahogyan Kovács Máté reformja megteremtette a tanszék hazai függetlenségét, megkérdőjelezhetetlen hazai és nemzetközi kompetenciáját, kikezdzhetetlen pozícióját, úgy Fülöp Géza könyvtárosképzési forradalma képes volt mindent nemcsak megőrizni, de nagyon sikeresen továbbvinni, továbbfejleszteni és korszerűsíteni, még hozzá a rendszerváltás, illetve a globális információs társadalom legkeményebb kihívásaival szemben is.

A két korszakalkotó missziót betöltő tanszékvezető teljesítményét még a legcsekélyebb mértékben sem kisebbíti az a szomorú tény, hogy

– ismét Tóth Gyulát idézve – „*a Magyar Tudományos Akadémia – nemzetközileg egyedülálló módon – nem tekinti „bevett” tudománynak a könyvtártudományt.*”¹² Habár ezt a megállapítást jómagam is számos esetben keserű felháborodással hangoztattam vagy írtam le, mégis szakmánk minden öntudatos képviselőjét jól-eső büszkeséggel tölti el, hogy Kovács Máté és Fülöp Géza olyan erős pozíciót voltak képesek kivívni szakunknak, amely a jelenlegi felsőoktatási nehézségek közepette is számos jóval hosszabb múltra visszatekintő, hajdan sokkal népszerűbb szaknál teszi sokkalta szilárdabbá, sikeresebbé.

A bibliológia bevezetése és reneszánsza

Nehéz ennek az alfejezetnek a megírása, hiszen már több fontos közlemény is megjelent, amely vagy részben, vagy teljes mértékben ezzel a témával foglalkozik. Tóth Gyula egyik nagyjelentőségű tanulmányában külön fejezetet szentel Kovács Máté bibliológiai vonatkozású működésének „*Iskolát teremtett-e a bibliológiával?*” címmel.¹³ Tovább nehezíti a dolgomat, hogy magam is ezzel a területtel foglalkozó közleményt írtam.¹⁴

1996-ban és 1997-ben maga Fülöp Géza is publikált ugyanerről a témáról, elhelyezve Kovács Máté bibliológiai koncepcióját a könyvtártudomány fogalmi rendszerében.¹⁵ Fülöp Gézát tehát halála előtt egy, illetve két évvel is intenzíven foglalkoztatta ez a kérdés, amely újabb megcáfolhatatlan bizonyítéka számunkra annak, hogy mennyire magáévá tette hajdani professzora szellemi hagyatékát, tudományos eredményeit. Fülöp Géza egyébként ezt megelőzően is sokat és behatóan foglalkozott a bibliológiával. Nemcsak jelen volt, de az egyik legfontosabb főszereplőjeként tevékenykedett abban az eseménysorozatban, amely 1985-ben, 13 évvel Kovács Máté elhunytá után újraélesztette a hazai bibliológiai kutatásokat. És hozzá kell tenni, hogy nemcsak a bibliológia újraélesztéséről volt szó, hanem Kovács Máté frankofóniájának reneszánszáról is. Mindezekben a hagyományörző és ugyanakkor újabb tudományos eredmények-

re vezető erőfeszítésekben az egyik főszereplő tehát Fülöp Géza volt. 1985-ben megalakult az MTA Bibliológiai Munkacsoportja, amelynek alelnökévé választották, az ezt következő évben pedig kinevezték az ELTE BTK Könyvtártudományi Tanszék élére. Ennél a két egymással összefonódó pozíciónál nem lehetett volna kedvezőbb keretet adni Kovács Máté frankofón és bibliológiai szellemi hagyatékának továbbviteléhez. Kovács Máténak elsősorban „csak” az Eötvös Loránd Tudományegyetem szolgált platformként, Fülöp Géza ezt a platformot tovább erősítette a Magyar Tudományos Akadémiával való legszorosabb együttműködés útján.

Fülöp Géza tehát egyrészt tudósként – Kovács interpretációival, valamint saját kutatásaival és közleményeivel – fejlesztette tovább Kovács Máté bibliológiai örökségét, amelynek részleteit Tóth Gyula már igen jelentős mértékben fel is dolgozta.¹⁶ Szeretném azonban itt ismét a középpontba állítani azt az eleget nem hangsúlyozható tényt, hogy milyen kivételesen sikeres tudományszervező és kapcsolatépítő tanszékvezető volt Fülöp Géza. Ha ugyan más stílusban is, de örökölte Kovács Máté rendkívüli diplomáciai érzékét, amelyet megszakítás nélkül kamatoztatott akár a hazai, akár a külföldi tudományos kutatókkal vagy döntéshozókkal kialakított kapcsolatai során. Ahhoz, hogy ezt a maga konkrét részleteiben is láthassuk, vissza kell mennünk az 1985. évre, az első magyar-francia bilaterális bibliológiai kollokvium eseményeihez.¹⁷

A kollokviumon a magyar bibliológiai kutatás nem csak a legszélesebb spektrumban, de a legmagasabb szinten is képviselve volt: részt vett és előadott pl. *Ujfalussy József*, az MTA alelnöke, akadémikus, továbbá *Szabolcsi Miklós* akadémikus, és megjelent *Köpeczi Béla* akadémikus, akkori művelődési miniszter. A rendkívül magas tudományos színvonalra tekintettel részt vett *Hubert Dubois* francia nagykövet is, sőt ő tartotta az egyik megnyitó beszédet.

A fenti nevek azt is jelzik, hogy a bibliológia mellett Kovács Máté másik nagy öröksége, a frankofónia is a legmagasabb szinten volt képviselve. Köpeczi Béla hosszú éveken keresztül volt az ELTE BTK Francia Tanszékének vezetője,

és Szabolcsi Miklóshoz hasonlóan rendszeresen publikált francia vonatkozású közleményeket, illetve szerepelt prominens franciaországi tudományos rendezvényeken. És ott volt a fő szervező-házigazda, *Rózsa György*, az Akadémiai Könyvtár főigazgatója (aki három év múlva Fülöp Géza támogatásával a tanszék címzetes egyetemi tanára lett). Rózsa Györgyöt minden idők legnagyobb frankofón könyvtárosának tartom, Kovács Máté professzorral egyetemben. A kollokvium két leginformatívabb és legfontosabb eladása többek véleménye szerint *Robert Estivals* francia professzoré és Fülöp Gézáé volt. Robert Estivals – a francia és nemzetközi bibliológiai kutatás kimagasló alakja, újjászervezője és sikerre vivője, az Association Internationale de Bibliologie (Nemzetközi Bibliológiai Társaság) alapító elnöke – előadásában a XX. század második felében újjáélesztett és továbbfejlesztett bibliológia célkitűzéseit és eredményeit foglalta össze.¹⁸ Fülöp Géza ugyanezt tette nemzetközi és magyar vonatkozásban. Fülöp Géza előadásában szerepelt a legtöbb tudományos adat, amelyek segítségével nem kevesebbet sikerült bebizonyítania, mint azt, hogy már a francia *Gabriel Peignot*¹⁹ működését megelőzően is voltak a XVIII. századi Magyarországon képviselői a bibliológiai gondolkodásnak. Ezt a gazdagon alátámasztott bemutatót Fülöp Géza egészen az 1980-as évekig vezette végig. Az előadás nagy elismerést keltett a francia delegáció minden tagjában és hozzájárult ahhoz, hogy a Nemzetközi Bibliológiai Társaságban a következő évtizedben hazánk kutatói legyenek a legfontosabb partnereik. De nemcsak a Nemzetközi Bibliológiai Társaság keretei között, hanem bilaterális magyar-francia bibliológiai kollokviumok formájában is folyt az együttműködés, amelynek helyszínei a Párizsi Magyar Intézet, az Országos Széchényi Könyvtár, valamint az Université Denis Diderot de Paris voltak. Nem lehet eléggé hangsúlyozni azt a tényt, hogy Fülöp Géza előadása olyan fogalmi rendszerrel dolgozott, amely lényegét tekintve Kovács Mátétól, a frankofón bibliológus professzortól származott, és ez volt az alapja annak, hogy a francia delegáció messze az – egyébként kiváló színvo-

nalú – teljesítmények fölé helyezze Fülöp Géza előadását. A Kovács Mátétól elsajátított francia fogalmi rendszer még jobban érvényesült, amikor Fülöp Géza bekapcsolódott a szakmai vitákba, amelyek során élénk párbeszéd alakult ki, elsősorban Robert Estivals professzorral.

Végezetül ismertetni szeretném azt, hogy milyen későbbi szakirodalmi források alapján tudtam utólag még sokkal mélyebben értelmezni és feldolgozni Fülöp Gézának az 1985. évi kollokviumon elért eredményeit.

Tizenegy évvel a kollokvium után olvastam el Fülöp Géza 1996-ban megjelent tanulmányát Kovács Máté bibliológiai koncepciójáról.²⁰ Nos, Kovács Máté bibliológiai koncepciója nagyjából a hatvanas évekre datálódik, ám ebben a nyolcvanas-kilencvenes évek francia bibliológiai kutatásának egyik központi témáját ismerhetjük fel! Ez akkor derül ki, amikor Fülöp Géza összehasonlítja *Marshall McLuhan* egyértelműen vészjósló nézeteit a Gutenberg-galaxis végéről²¹ azzal a szilárd optimizmussal, amellyel Kovács Máté viszonyult a nyomtatott és a digitális kultúra együttéléséhez.²² (A jövő egyértelműen Kovács Mátét igazolta, és habár ma ez egyszerűnek, szinte magától értetődőnek tűnik, ez főleg azért van, mert könnyű utólag következtetéseket levonni. Kovács Máté azonban McLuhan első ízben 1962-ben publikált művét szinte azonnal olvasva, még a hatvanas években alakította ki tudományos álláspontját.)

A másik jelentős szakirodalmi forrás és tudományos esemény, amely hozzájárult Kovács Máté és Fülöp Géza bibliológiai hagyatékának mélyebb megértéséhez, 2006-ra tevődik. Ekkor rendezték meg Egyiptomban, az új Alexandriai Könyvtárban a XIX. Nemzetközi Bibliológiai Kollokviumot²³, melynek címe: *A bibliológia, egy frankofón tudomány, tegnap, ma, holnap*. A kollokvium vezérszónoka a 79 éves Robert Estivals professzor volt, előadásának címe ugyanez: *A bibliológia, egy frankofón tudomány*.²⁴ Kovács Máté, a frankofón bibliológus professzor munkássága száz százalékban „rímél erre” és a legharmonikusabban illeszkedik ebbe a rendszerbe, Fülöp Géza pedig nem csak folytatta ezt, de Rózsa Györggyel összefogva elérte, hogy

ami Kovács Mátéval kezdődött, ám megszakadt 1972 és 1985 között, újra a hazai és a nemzetközi tudományos kutatás része legyen.

A könyv és könyvtár a magyar társadalom életében c. antológia

Foglalkoznunk kell a tanszéknek Kovács Máté vezetése alatt kiadott legfontosabb, reprezentatív publikációjával, *A könyv és könyvtár a magyar társadalom életében* című antológiával is.²⁵ Meg fogjuk látni, hogy az antológia múltbeli története, csakúgy, mint a 2008 óta ismeretes újabb fejleményei mind-mind azt bizonyítják, hogy ebben az esetben is továbbfolytatta Fülöp Géza azokat a kezdeményezéseket, amelyeket Kovács Máténak már nem volt módja befejezni.

A témában 2008-ban fontos előrelépés történt, amely a Kovács Máté Alapítványnak, és legfőképpen elnökük, Tóth Gyula kutatásainak az érdeme. A kiinduló helyzetet Tóth Gyula a következőképpen írta le: „*A Kovács Máté Alapítvány kuratóriumát régóta foglalkoztatja, hogy a professzor egyik legjelentősebb alkotása, A könyv és könyvtár a magyar társadalom életében c. antológia 1–2. kötete torzó, mert nem jelent meg a mű harmadik, az 1945 utáni időszakot feltáró kötete.*”²⁶ Ezen a véleményen volt a hazai könyvtáros szakma túlnyomó része is. Tóth Gyula Kovács Máté hagyatékát kutatva olyan dokumentumokra bukkant, amelyek azt bizonyítják, hogy az 1968-tól 1970-ig terjedő időszakban nemcsak a második, de az 1945 utáni időszakra vonatkozó harmadik kötet is elkészült. Kiadására azonban sajnálatos módon nem került sor. Tóth Gyula azt is kiderítette, hogy négy-öt évvel később a harmadik kötet kiadását Kiss István akkori tanszékvezető is megkísérelte, de sajnos neki sem sikerült.

És most jön a történet letragikusabb mozzanata: nem elég, hogy a kiadás két ízben is megghiúsult, de magának az értékes kéziratnak is nyoma veszett. 2007-ben tanszékvezetőként Tóth Gyula kérésére hiába kutattam át a tanszéki irattárat, nem találtam meg a kéziratot.

Továbbgondolva a kézirat eltűnését, azt hiszem, nem alaptalanul feltételezem, hogy ez már 1986-

ban, Fülöp Géza tanszékvezetői kinevezésének évében sem volt meg. Ezt két fontos érveléssel is alá tudom támasztani: egyrészt 1998-ig, tehát 12 év alatt, egyszer sem tett róla említést, másrészt megpályázott és megnyert egy OTKA-támogatást, éppen a harmadik kötet anyagának összegyűjtésére. Ezekben a munkálatokban én magam is részt vettem, és semmiféle olyan instrukció nem volt, hogy csak 1970-től kell az anyagot gyűjteni, mert az 1945–1970 közötti anyag már rendelkezésre áll, mivel régebben a tanszéken már feldolgozták!

A fenti tény is bizonyítja, hogy Fülöp Géza mennyire fontosnak tekintette Kovács Máté irányvonalát és szellemi hagyatékát a nagy mű, „*A könyv és könyvtár a magyar társadalom életében*” c. antológia esetében is. Nemcsak belekezdett, hanem sikeresen előre is haladt a folytatásában, hiszen a vonatkozó OTKA pályázat minden vállalását teljesítette. Tragikus módon azonban, mint Kovács Mátét, őt is váratlan halála akadályozta meg a munka teljes befejezésében, vagyis a harmadik kötet kiadásában.

A természettudományi és műszaki tájékoztatás kiemelt támogatása

Kovács Mátéről köztudott, hogy a debreceni Egyetemi Könyvtár igazgatója volt 1949 és 1956 között, sőt 1952–53-ban a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában is vezető tisztséget töltött be. Ezekben a posztokon elsőrangú tudományos, illetve szakkönyvtári tapasztalatokat szerzett. A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában munkatársa volt Fülöp Géza is, akivel jó munkakapcsolata volt, és nyilván ez is közrejátszott abban, hogy 1961-ben Kovács Máté kezdeményezésére került a tanszékre.

Habár mindketten a bölcsész tudományok felől kerültek a könyvtárak világába, az egyetemi és akadémiai könyvtári munka során megtanulták a természettudományi és műszaki információt a maga fajsúlyának megfelelően tisztelni és támogatni. Ezt a szemléletet és gyakorlatot a tanszéki munkában is maradéktalanul érvényesítették.

És itt érkezünk el tanulmányunk egyik legfontosabb tanulságához: a tanszék az ELTE Böl-

csészettudományi Karán működött és működik ma is, és mindig is olyan könyvtárosokat képzett, akik alkalmasak a természettudományi és műszaki tájékoztatás területén is a legmagasabb követelményeknek megfelelően dolgozni.

És most lássuk konkrétan, hogyan valósult meg mindez Kovács Máté, illetve Fülöp Géza esetében.

Arra, hogy Kovács Máté mennyire fontosnak tartotta a tudományos és műszaki tájékoztatás kutatását és oktatását, számos példát lehetne felhozni, jelen keretek között azonban nem törekedhetünk teljességre. A legjobb példát talán abban az együttműködésben találhatjuk meg, amely *Kőhalmi Béla* professzorhoz fűződő szoros szakmai kapcsolatának és barátságának a keretében valósult meg.

Kőhalmi Béla egyike a kevés számú Kossuth-díjas könyvtárosnak és az egyetlen Kossuth-díjas könyvtártudományi professzor.²⁷ Kovács Máté rendkívül nagyra becsülte őt, és 1956-ban a tanszékvezetői kinevezését arra is felhasználta, hogy javaslatára Kőhalmit professzorrá nevezék ki. Ez a gesztus jól bizonyítja, milyen nagyra becsülte azt a tudást, amelyet Kőhalmi képviselt, és ez a tudás nagy részben éppen a tudományos és műszaki tájékoztatásra vonatkozott. 1967-ben jelent meg Kőhalmi legfontosabb műve, amely a tudományos tájékoztatás magyarországi fejlődésével foglalkozott.²⁸

Habár erről már a múltban is értekeztünk,²⁹ más megvilágításban jelen keretek között is elengedhetetlennek látszik, hogy foglalkozzunk Kőhalmi művével. Elengedhetetlen, hiszen ékesen bizonyítja, hogy milyen fontos szerepet kapott Kovács Máté tanszékvezetői tevékenységében a tudományos – pontosabban a természet- és műszaki tudományos információ kutatásának és oktatásának előmozdítása és támogatása.

Kőhalmi professzor könyve ugyanis a tudományos tájékoztatásnak nem csak a történetéről szól, bár a cím kétségtelenül ezt sugallja. A könyv egyik alapvető, állandóan visszatérő megállapítása az, hogy a tudományos és műszaki fejlesztésben – amely minden gazdasági fejlődés és tevékenység alapja – az információnak ugyanolyan kulcsszerepe van, mint a tőkének,

a munkának és a nyersanyagoknak, és ezt a kulcsszerepet, a szaktájékoztatást végző könyvtárosok látják el. Szaktájékoztatás, szakkönyvtár és szakkönyvtáros nélkül tehát nem működhet a modern gazdaság, és a tudományos-műszaki információ egyre fontosabb szerepet játszik a tudományos és műszaki fejlődésben.

Kőhalmi az 1945–1965 közötti korszakot elemezve olyan tájékoztatási szolgáltatásokkal foglalkozik, amelyek alapvetően a nyomtatott dokumentumokra épültek. Ám Kőhalmi ennek a világnak a viszonyai között is nagy éleslátással felismerte a jövő által hozandó új paradigmát, az információs technológiák bevezetését a könyvtári munkába. Az ekkor 83 éves Kőhalmi Béla hivatkozott könyvének elején kifejti: „*Ez az írás könyvtártörténetünknek abban a „pillanatában” kísérelte meg lerögzíteni a hazai tudományos tájékoztatás húsz év alatti fejlődését és mai helyzetét, amikor már látni való volt, hogy az automatika nem csak a termelésbe, de – sok helyütt – a termelés irányításába hatol be, hanem megváltoztatja az irányításhoz elengedhetetlenül szükséges adatszolgáltatás módszereit is.*”³⁰

Kőhalmi kiváló könyvének megjelenése után pontosan 25 évvel kezdődött meg az elektronikus adatbázisok oktatásának bevezetése a tanszéken, amit Kőhalmi a fentebb idézett mondatában olyan szépen megjósolt. A Fülöp Géza által leveleznyelt TEMPUS JEP-0297 program keretében a legmodernebb és legnagyobb nyugati CD-ROM és online adatbázisok professzionális használatának valamennyi ismerete bekerült a tanszék tananyagába, biztosítva a természettudományi és műszaki információ világszínvonalon történő oktatását, továbbá lehetővé téve, hogy a tőlünk kikerülő informatikus-könyvtárosok képesek legyenek a globalizáció viszonyai között is ellátni a legkorszerűbb üzleti- és kutatás-fejlesztési tájékoztatási feladatokat.

A fentiekén kívül van egy másik fontos párhuzam is, amelyet Kovács Máténak és Fülöp Gézának a tudományos és műszaki tájékoztatáshoz való viszonyulásáról ismertetnünk kell.

Láthattuk, milyen szorosan együttműködött Kovács Máté Kőhalmi Bélával, nos, Fülöp Géza esetében a Kőhalmi Bélának megfelelő partner

Rózsa György volt. Több párhuzamot lehet vonni Kovács Máté és Kőhalmi Béla, valamint Fülöp Géza és Rózsa György kapcsolata között. Kőhalmi Bélához hasonlóan Rózsa György – aki 35 éven át töltötte be az Akadémiai Könyvtár főigazgatói posztját – a tudományos tájékoztatás egyik legkiemelkedőbb hazai szakértője volt, és ugyanakkor széles körű nemzetközi tekintélyt is szerzett. További párhuzam, hogy Kőhalmihoz hasonlóan Rózsa egyik legfontosabb műve szintén a tudományos tájékoztatás témakörébe tartozik, és mint ilyen a hazai tudományos közvélemény egyik alakítójává vált.³¹ Mindez nem maradt hatás nélkül az ELTE Könyvtártudományi Tanszékének munkájára sem, és ahogyan Kovács Máté támogatta és elérte Kőhalmi professzori kinevezését, Fülöp Géza esetében is elmondható, hogy tanszékvezetősége alatt 1988-ban Rózsa György is megkapta az ELTE címzetes egyetemi tanári kinevezését. Habár azelőtt is oktatott a tanszéken, címzetes egyetemi tanárként az addiginál is rendszeresebben és sokoldalúbban vett részt a tanszék oktató-kutató munkájában. Páratlan gyakorlati tapasztalataira épülő kimagasló tudományos eredményei hazánkban egyedülálló helyzetet teremtettek arra, hogy világszínvonalon lehessen oktatni a tudományos és műszaki tájékoztatás területére tartozó valamennyi tantárgyat és ismeretet. Amikor három év múltán elérkezett tanszékünkre a „történelminek” nevezhető TEMPUS-projekt,³² már megvolt minden tekintetben az a szilárd alap, amelyre – Fülöp Géza és Rózsa György együttműködésének köszönhetően – fel lehetett építeni mindazt, amelyet a globális információs társadalomban tudományos- és műszaki tájékoztatásának nevezünk.

A doktori képzés

Ez a fejezet valamivel rövidebb lesz az előzőknél, mivel számos publikáció áll e témában rendelkezésre, és ezeknek a témákra vonatkozó részeit nagyon tömören lehet összefoglalni. Mindenekelőtt fontos rámutatni arra, hogy Kovács Máté tanszékvezetői kinevezését megelőzően nem folyt semmilyen doktori képzés vagy minősítés a tanszéken. Az első könyvtártudomá-

nyi témájú doktori szigorlatra 1958-ban került sor egy olyan bizottság előtt, amelynek nem csak az elnöke, de mind a három tagja professzor volt.³³ Ezt követően egyre jobban kibontakozott a könyvtártudományi képzés, amelynek bölcsészdoktori korszakát *Hangodi Ágnes* dolgozta fel.³⁴ A rendszerváltás előtti doktori képzés kettős rendszerű volt, egyrészt az egyetemen zajlott, másrészt a Magyar Tudományos Akadémia keretei között folyt. Az a tény, hogy az MTA nem ismerte (és ma sem ismeri el) a könyvtártudományt „bevett” tudománynak, azt is jelenti, hogy könyvtártudományból nem lehetett és jelenleg sem lehet akadémiai tudományos fokozatot szerezni. Ennek a nehézségnek az áthidalására találta fel Rózsa György az ún. ad hoc bizottságokat, amelyeknek működését ő maga két közleményében is részletesen leírta.³⁵ Ez a rendszer már jóval Kovács Máté halála után alakult ki, és így Kovács Máté helyét, szerepét ebben a vonatkozásban is Fülöp Géza vette át, kimagasló teljesítményt nyújtva. (Természetesen ugyanilyen szerepet játszott a rendszerváltás előtti bölcsészdoktori képzésben is.)

Fülöp Gézának tehát mind a rendszerváltás előtti, mind az azt követő doktori képzésben központi szerepe volt, akárcsak a doktori képzés megteremtésében és bevezetésében Kovács Máténak. Kettejük között ez utóbbi tekintetben is párhuzamot kell vonnunk. Mint láttuk, Kovács Máté a bölcsészdoktori könyvtártudományi képzést bocsátotta útjára, amikor pedig a kilencvenes évek közepén kezdetét vette a PhD-képzésre való áttérés megvalósítása, Fülöp Géza nemcsak, hogy aktívan részt vett ezekben a munkálatokban, de ő maga terjesztette elő a legelső könyvtártudományi PhD-anyagát. Sajnos, a program kibontakozását már nem érthette meg, ami óriási veszteség volt az új könyvtártudományi doktori képzés számára.

A doktori képzés keretében tartom logikusnak megemlékezni, arról a nemrég megvédett doktori értekezésről, amely ugyan Kovács Mátéra korlátozza a kutatásait, de eredményeiből következtethetünk Kovács Máté és Fülöp Géza életművének összefüggéseire is. A legújabb Kovács Máté kutatásokhoz tartozik *Patkósné Hanesz*

Andrea 2013 végén megvédett doktori értekezése.³⁶ (A disszertáció az ELTE BTK Könyvtár-tudományi doktori programja keretében készült és a Kovács Máté Alapítvány ösztöndíjának támogatásában részesült.) Az értekezés vázlatos ismertetését mellőzve érdemes megvizsgálni a doktori téziseket³⁷ abból a szempontból, találunk-e bennük olyan tényeket, megállapításokat, amelyek Fülöp Gézára is megalapozottan alkalmazhatóak.

Az öt tézis közül a második kivételével valamennyi tézis vonatkozatható Fülöp Géza működésére is, igaz, nem olyan mértékben, mint ahogy Kovács Mátééra. Kétségtelen, hogy Fülöp Géza a magyar könyvtárügy történetének kiemelkedő alakja volt, és azt sem vitathatja senki, hogy pályáját végigkísérte a tehetséggondozásnak szentelt megkülönböztetett figyelem. Munkássága – mind elméleti, mind gyakorlati téren – kiemelkedő hatást gyakorolt a magyar közművelődés ügyére és kivételes jelentőségre tett szert ennek tudományos feldolgozásában is. Teljesen egyetértve Hanesz megállapításával, hogy a lokalizáció és a globalizáció szintézise Kovács Máté egész életpályájára, életművére érvényes, rá kell mutatni arra is, hogy a globalizációnak a kilencvenes években induló felgyorsulása Fülöp Gézának még sokkalta kedvezőbb feltételeket biztosított e téren.

Végső következtetések

Úgy gondolom, hogy elemzésem fejezetcímei önmagukban is jól kifejezik azokat a fő területeket, amelyek vizsgálatakor nemcsak analógiákat, hanem a legszorosabb összefonódásokat, a legszerveesebb kapcsolatokat is felfedezhetjük Kovács Máté és Fülöp Géza életművében. Mint a bevezetőben már rámutattunk, mindketten kivételes és kimagasló pályát futottak be a tanszék történetében, és habár a legválságosabb, legnehezebb korszakokban voltak tanszékvezetők, mégis éppen ők voltak képesek a legnagyobb eredmények elérésére. A tanszék 20. századi történetében – az alapítás tényén kívül – igen nehéz egyszerre olyan számú és olyan minőségű eredményeket találni, mint az ő megbízatásuk

korszakában. És habár munkásságuk feldolgozása rendkívül termékenyen folyt és folyik, még számos terület lehet, amelyeken a jövőben további fontos eredmények szülehetnek.

Jegyzetek

1. TÓTH Gyula: Fél évszázad története és a Kovács Máté-kutatások helyzete, feladatai = Könyvtári Figyelő, 55. évf. évf. 2009. 3. sz. 433. p.
2. SEBESTYÉN György: Az egyetemi könyvtárosképzés ötven éve. Bp. ELTE Eötvös Kiadó, 2001. 82–86. p.
3. Ennek eredeti megfogalmazását ld.: Az egyetemi könyvtárosképzés továbbfejlesztése. Bp. ELTE Könyvtár-tudományi Tanszék, 1961. 5. p.
4. Uo. 11. p.
5. TÓTH Gyula: Fél évszázad története és a Kovács Máté-kutatások helyzete, feladatai = Könyvtári Figyelő, 55. évf. 2009. 3. sz. 434. p..
6. TÓTH Gyula: Kovács Máté erőfeszítései a könyvtárosképzés megszilárdítása és fejlesztése érdekében = Könyvtári Figyelő, 59. évf. 2013. 4. sz. 751–776. p.
7. Uo. 17. p. (részletes táblázat, amelyet közöl még: Sebestyén György: Az egyetemi könyvtárosképzés ötven éve. Bp. ELTE Eötvös Kiadó, 2001. 85. p.)
8. SEBESTYÉN György: Szakirodalmi informatika és információs menedzsment – a posztgraduális képzés továbbfejlesztése az ELTE Könyvtár-tudományi Tanszékén = Könyvtári Figyelő, 36. évf. 1990. 47–53. p.
9. SEBESTYÉN György: Az egyetemi könyvtárosképzés ötven éve. Bp. ELTE Eötvös Kiadó, 2001. 133. p.
10. BÉNYEI Miklós: Kovács Máté elmaradt előadása az IFLA budapesti kongresszusán: „A könyvtárosképzés rendszere Magyarországon” = Könyvtári Figyelő, 59. évf. 2013. 3. sz. 501–520. p. A publikáció elkészítését a TÁMOP-4.2.2.6-11/1/KONV-2012-0001 számú projekt támogatta. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.
11. Uo. 502. p.
12. TÓTH Gyula: Fél évszázad története és a Kovács Máté-kutatások helyzete, feladatai = Könyvtári Figyelő, 55. évf. 2009. 3. sz. 438. p.
13. Uo. 435–439. p.
14. SEBESTYÉN György: Kovács Máté, a frankofón bibliológus professzor. In: Hangodi Ágnes (szerk.) A jövő a múlt és a jelen egységére épül. Emlékkötet a száz esztendeje született Kovács Máté tiszteletére. Debrecen, Debreceni Egyetem, Egyetemi és Nemzeti Könyvtár, 2007. 42–52. p.
15. FÜLÖP Géza: Könyvtár-tudomány és bibliológia. (Kovács Máté könyvtárelméleti koncepciója). In: Kovács Máté emlékének. Debrecen, KLTE, 1997. 41–52. p. (Könyv és könyvtár 18.), továbbá ugyanez a közlemény még: Könyv, Könyvtár,

- Könyvtáros, 5. évf. 1996. 12. sz. 19–28. p.
16. TÓTH Gyula: Fél évszázad története és a Kovács Máté-kutatások helyzete, feladatai = Könyvtári Figyelő, 55. évf. 2009. 3. sz. 437. és 439. p.
17. A kollokvium valamennyi eseményét és információját ld.: SEBESTYÉN György: Magyar-francia bilaterális bibliológiai kollokvium Budapesten = Magyar Tudomány, 31. (93.) évf. 1986. 320–321. p.
18. SEBESTYÉN György: A mai francia bibliológiai kutatás főbb tendenciái = Könyvtári Figyelő, 32. évf. 1986. 4. sz. 423–432. p.
19. PEIGNOT, Étienne-Gabriel: Dictionnaire raisonné de bibliologie. Paris, Antoine-Augustin Renouard, 2 vol., 1802 et Supplément, 1804. <https://archive.org/details/dictionnairesi03peiggoog> (2014. május 16.)
20. FÜLÖP Géza i. m. 41–52. p.
21. McLuhan, Marshall: The Gutenberg galaxy; the making of typographic man. Toronto, University of Toronto Press, 1962.
22. FÜLÖP Géza: Könyvtártudomány és bibliológia. (Kovács Máté könyvtárelméleti koncepciója.) = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 1996. 12. sz. 24. p.
23. La Bibliologie, une science francophone : hier, aujourd'hui, demain. 19e Colloque international de Bibliologie, science de la communication écrite intégré au Troisième Colloque international de l'Année Francophone Internationale en partenariat avec l'Université Senghor et la Biblioteca Alexandrina, Alexandrie (12 mars–15 mars 2006.) http://www.aib.ulb.ac.be/colloques/2006-alexandrie/2006_index.html (2014. május 16.)
24. ESTIVALS, Robert: La bibliologie, une science francophone. (<http://www.aib.ulb.ac.be/colloques/2006-alexandrie/fulltext/estivals.pdf>) (2014. május 16.)
25. A könyv és könyvtár a magyar társadalom életében az államalapítástól 1849-ig. Összeáll. KOVÁCS Máté. Bp. Gondolat, 1963., továbbá A könyv és könyvtár a magyar társadalom életében 1849-től 1945-ig. Összeáll. KOVÁCS Máté. Bp. Gondolat, 1970.
26. TÓTH Gyula: Tartozásunk Kovács Máténak (és magunknak) = Könyvtári Figyelő, 54. évf. 2008. 1. sz. 55. p.
27. Kőhalmi Béla a Kossuth-díjat 1956-ban kapta meg.
28. KŐHALMI Béla: A tudományos tájékoztatás fejlődése hazánkban 1945–1965. Bp. Népművelési Propaganda Iroda, 1967.
29. SEBESTYÉN György: Az egyetemi könyvtárosképzés ötven éve. Bp. ELTE Eötvös Kiadó, 2001. 99–101. p.
30. Uo. 1. p.
31. RÓZSA György: Information : from claims to needs : national aptitudes for international co-operation in scientific information economy. Ed. Th. Kabdebo. Bp. Library of the Hungarian Academy of Sciences, 1988.
32. Információs szakemberek Magyarország számára – a Tempus segítségével Európába. Zárószimpózium. TEMPUS JEP-0297. Szerk. Fülöp Géza és Ládi László. Bp. Könyvtártudományi-Informatikai Tanszék, 1993.
33. A részleteket ld. egyrészt SEBESTYÉN György: Az egyetemi könyvtárosképzés ötven éve. Bp. ELTE Eötvös Kiadó, 2001. 72. p., továbbá: Az első könyvtártudományi doktori szigorlat = Könyvtáros. 8. évf. 1958. 6. sz. 502. p.
34. HANGODI Ágnes: Könyvtártudományi/Informatikai bölcsész-doktori disszertációk jegyzéke. Bp. ELTE könyvtártudományi tanszék, 1999., valamint BALÁZS János: A hazai könyvtártudományi/informatikai doktori disszertációk számbavétele és jellemzése = Könyvtári Figyelő, 1. (37.) évf. 1991. 2. sz. 191–205. p., továbbá HANGODI Ágnes: A hazai könyvtártudományi és informatikai doktori disszertációk számbavétele és elemzése. 2. rész, 1991–1996. = Könyvtári Figyelő, 44. évf. 1998. 3-4. sz. 451–459. p.
35. RÓZSA György: Felhívás keringőre, avagy a könyvtári-információs tudományok a tudományos minősítésben = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 33. köt. 1986. 2. sz. 60–67. p., valamint 15 év múlva: RÓZSA György: A könyvtárosok kandidaturájától a PhD-ig, avagy a „Felhívás keringőre”-től a „mi lesz ezután”-ig = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 48. köt. 2001. 3. sz. 112–114. p.
36. PATKÓSNÉ HANESZ Andrea: Kovács Máté művelődés- és könyvtárpolitikai tevékenysége az Országos Könyvtárügyi Tanács és az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács tükrében c. doktori értekezését 2013. december 16-án védte meg summa cum laude minősítéssel. Témavezető: Barátné dr. habil. Hajdu Ágnes tanszékvezető egyetemi docens, a bizottság elnöke: Prof. Dr. Sebestyén György professor emeritus, opponensek: Dr. Bényei Miklós PhD c. egyetemi tanár, Dr. Senkei-Kis Zoltán egyetemi tanársegéd, titkár: Dr. Nagyné dr. Mandl Erika egyetemi docens, tag: Dr. habil. Kiszl Péter intézetigazgató és doktori program vezető egyetemi docens.
37. PATKÓSNÉ HANESZ Andrea: Kovács Máté művelődés- és könyvtárpolitikai tevékenysége az Országos Könyvtárügyi Tanács és az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács tükrében. Bp. 2013. A doktori értekezés tézisei. <http://doktori.btk.elte.hu/lit/patkosnehaneszandrea/tezis.pdf> (2014. május 22.)

Beérkezett: 2014. május 25.